

Fedeles Tamás

„Isten nevében utazunk”

Zarándokok, búcsújárás, kegyhelyek
a középkorban

KRONOSZ KIADÓ

Fedeles Tamás

„Isten nevében utazunk”

FEDELES TAMÁS

„Isten nevében utazunk”

Zarándokok, búcsújárás, kegyhelyek
a középkorban

KRONOSZ KIADÓ
Pécs, 2015

Jelen elektronikus kiadvány a Kronosz Kiadó gondozásában
2016-ban megjelent nyomtatott kötet változatlan kiadása

pdf ISBN 978 6156 027 10 8

A kötet térképeit a szerző tervei alapján
Nagy Béla készítette

Mutatók, szöveggondozás, korrektúra:
Czeferner Dóra

Borítókép:
Szent Jakab ábrázolása a szlatvini templom (ma Slatvina
Szlovákiában) szentélyének déli falán (15. század)
Fotó: Szakács Béla Zsolt

A kötetben szereplő képek
szabad felhasználású forrásokból származnak

© Nagy Béla
© Fedeles Tamás
© Kronosz Kiadó

TARTALOM

ELŐSZÓ	9
BEVEZETÉS	11
I. MÁRTÍROK, SZENTEK, EREKLYÉK	15
A szentté válás	18
Szenttipológia	22
„Velencébe vitték át Szent Márk testét”	25
„Ubi est aliquid ibi totum est”	31
A relikviák sokszínűsége	38
II. A KEGYHELYEK HIERARCHIÁJA ÉS GEOGRÁFIÁJA	47
Jeruzsálem	48
Róma	52
Santiago de Compostela	56
Bővülő zarándokcélpontok	59
Centrum	61
<i>Francia kegyhelyek</i>	62
<i>Német zarándokhelyek</i>	65
<i>Észak- és Közép-Itália</i>	69
<i>Anglia</i>	73
Periféria	76
<i>Dél-Itália</i>	76
<i>Írország és Skandinávia</i>	78
<i>Kelet-Közép Európa</i>	83
Búcsúk és kegyhelyek	90
Gazdaság, politika, devóció	94
A vallási „reklám” és médiumai	99
Ételek, italok, emléktárgyak	104
III. PEREGRINI	109
Magányosok, csoportok, tömeg	110
A császártól a jobbágyig	119

Hölgyek	123
Gyermekek	130
IV. HITBÉLI MEGERŐSÖDÉS, GYÓGYULÁS, KÍVÁNCISISÁG	135
Kollektív és egyéni indítékok	135
Peregrinatio religiosa	140
Vezeklő zarándoklat	143
A gyógyulást keresők peregrinációi	148
Politikai és nemzeti zarándoklat	152
Lovagi zarándoklat	157
Helyettes zarándoklatok	159
V. A PEREGRINÁCIÓ ELŐKÉSZÜLETEI	161
Nyelvek, tolmácsok, heroldok	162
„e könyvet olvassa és egy jó útikalauzként használja”	164
Felszerelés	174
Úti okmányok	181
Költségek	183
Az utolsó momentumok	187
VI. „ISTEN NEVÉBEN UTAZUNK”	191
Szárazföldi útvonalak	192
<i>A szentföldi zarándokutak</i>	192
<i>Itáliai útvonalak</i>	196
<i>Minden út Compostelába vezet?</i>	200
<i>Az Achfabrt</i>	203
„Navigare neccence est”	204
Gyalogosan, lóháton, szekéren	211
„A nép akkor megyen zarándokútra”	215
Veszélyek	223
VII. ISPOTÁLYOK, MENEDÉKHÁZAK, FOGADÓK	229
Xenodochiumok	229
Gondoskodó szerzetesek	231
„ <i>A vendégek befogadásáról</i> ”	232
Ispotályok	235
Magyar zarándokszállások	240
Az úr oszlopai	242
Fogadók, tavernák, templomok	245

VIII. A KEGYHELYEN	249
Rítusok	250
Tiszta lélekkel	261
Csodás gyógyulások	264
„látván ennek a templomnak a ragyogó szépségét”	272
Peregrináció és logisztika	279
Zarándokjelvények	281
IX. INFORMÁCIÓ, REPREZENTÁCIÓ, EMLÉKEZET	285
„Olyan halak, melyeknek szárnyaik vannak”	285
Címerek, graffitik, feliratok	290
Reprezentáció és emlékezet	294
EPILÓGUS	298
JEGYZETEK	311
IRODALOM	321
Források	321
Feldolgozások	327
TÉRKÉPEK JEGYZÉKE	337
SZEMÉLYNÉV-MUTATÓ	339
HELYSÉGNÉV-MUTATÓ	348

ELŐSZÓ

A keresztény zarándoklatok az utóbbi évtizedekben ismét virágkorukat élik, különösen az *El Camino*, a Santiago de Compostelába vezető út áll a figyelem középpontjában. Népszerűségét mi sem jelzi jobban, minthogy írókat, például a világhírű Paulo Coelho-t, filmrendezőket ihletett meg a több hetes utazás varázsa. Számos útikönyvben, prospektusban, honlapon, blogon bukkanhatunk fontos információkra az egyes kegyhelyeket, útvonalakat illetően, praktikus tanácsokat olvashatunk a felkészüléssel és az utazással kapcsolatosan. Napjaink utazásai mellett élénk érdeklődés figyelhető meg a jelenség középkori gyökereire, történetére vonatkozóan, így nem meglepő, hogy Nyugat-Európa nagyobb könyvesboltjainak polcain a témakör iránt érdeklődők kedvükre válogathatnak. Ezzel szemben a magyar nyelven hozzáférhető modern szemléletű munkák száma – néhány üdítő kivételtől eltekintve – tulajdonképpen elenyésző, sőt a középkori zarándoklatokat átfogó jelleggel tárgyaló feldolgozásról – Pierre André Sigal rövid lélegzetű munkájának magyar változatától eltekintve – nincs is tudomásom. Éppen e hiátust valamelyest enyhítendő döntöttem úgy, hogy a több mint egy évtizede a témában tartott szemináriumaimhoz, előadásaimhoz készített vázlataimat, jegyzeteimet könyvvé formálom.

A zarándoklatok, kiváltképpen a középkori búcsújárás iránti érdeklődésem főiskolai tanulmányaim során alakult ki. A vallásos néprajz nagyra becsült kutatója, Lantosné Dr. Imre Mária által a Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskolán az 1997-es tanév tavaszi szemeszterében *Szakrális táj és kultusz* címmel vezetett szeminárium keretében találkoztam először e terület tudományos vetületével. Ismereteimet a szakirodalom olvasásán túl egykori kedves tanárom, majd kollégám Katus László professzor úr egyetemes középkortörténeti előadásai révén bővítettem. A középkori zarándoklatokról 2004-től tartok egyetemi órákat (a graduális és a doktori képzésben egyaránt). Az ezeken résztvevő hallgatók kérdései, hozzászólásai, szemináriumi dolgozataikban meg-

fogalmazott véleményük folyamatos impulzusokat jelentettek (és jelentenek), melyek egy-egy kevéssé kidolgozott részlet jobb megismerésére ösztönöztek. Külföldi kutatóútjaim során mindmáig gyűjtöm a témában publikált feldolgozásokat, természetesen akkor is, ha éppen más terület kapcsán folytatok anyaggyűjtést. Könyvem vázát az a felkérésre készített rövid, két flekk terjedelmű, összesen 85 részes cikksorozat jelentette, amely 2007–2008-ban látott napvilágot – az időközben már megszűnt – *Pécsi Hét* című hetilapban. Az azóta eltelt években több, a kérdés egyes részleteit feldolgozó tanulmányom látott napvilágot itthon és külföldön, valamint néhány hónapja – miközben már e könyvön dolgoztam – felkérésre elkészítettem egy háromnyelvű könyvecskét a középkor jámbor utazóiról.

Jelen kötet lapjain a középkori zárandokokról, a búcsújárásról olvashatnak a kérdés iránt érdeklődők, ám korántsem a teljesség igényével. A munkám során felhasznált forráskiadványokról és feldolgozásokról a kötet végén összeállított irodalomjegyzék nyújt tájékoztatást, amely a témával foglalkozó könyvtárnyi szakirodalomba enged bepillantást, s egyúttal lehetőséget kínál az ismeretek további bővítésére. E könyvet a szélesebb olvasóközönség igényeire tekintettel írtam, éppen ezért csak az idézetek esetében, valamint a legszükségesebbnek vélt helyeken láttam el hivatkozásokkal, s igyekeztem olvasmányos stílusban fogalmazni. Annak eldöntése, hogy mindez mennyire sikerült, már az Olvasó feladata.

Az elmúlt években természetesen sokakkal megvitattam a témakörben végzett kutatásaimmal kapcsolatban egy-egy részletkérdést, problémát, többek véleményét kikértem. Közülük itt Csukovits Enikő és Sümegi József nevét emelem ki, akik minden alkalommal készségesen megosztották velem vélekedésüket, javaslatokkal láttak el, amelyért mindmáig hálás vagyok. Ugyancsak köszönet illeti Horváth Klárát, a Pécsi Tudományegyetem Társadalomtudományi Szakkönyvtárának vezetőjét, aki munkám utolsó, nagyon intenzív szakaszában felülmúlhatatlan gyorsasággal teljesítette gyakran szinte lehetetlennek tűnő könyvtári kéréseimet.

E kötetet a néhány hónapja elhunyt kiváló szegedi medievista kollégám és barátom, Koszta László (1962–2015) emlékének ajánlom.

Pécsen, 2015 Mindszent havában

A szerző